

Türkiye’de Çevirinin Dünü, Bugünü, Yarını

M. Hamit ÇALIŞKAN*

Yaklaşık kırk yılı kapsayan bir zaman dilimi içerisinde Türkiye’de gerçekleştirilen çeviri çalışmalarını nicelikleri açısından incelerken konuyu yazın çevirileriyle sınırlamaktayım. Verilen rakamlar sadece bu alanı kapsamaktadır. Dolayısıyla konu belli bir alanın uzmanlarını değil okumaktan hoşlanan herkesi ilgilendirmektedir. Hemen belirtmeliyim ki, beklenenin tersine Türk okurunun tembel bir okur olduğunu söylemeyeceğim. Türk okurunun okuma alışkanlığı bulunmadığını söylemeyeceğim. Türk okurunun okumaya zaman ayırmak istemediğini söylemeyeceğim. Türk okurunun kitaba ayıracak kadar parası olmadığını da söylemeyeceğim. Çeviri uğraşını ve Türkiye’de yazın çevirisini bu tür yakınmaları durmaksızın yineleyen kurumların gerilettiğini söyleyeceğim. Söz konusu kurumların çeviri konusundaki tutumları incelendiğinde tüm bu olumsuzlukların oluşmasında büyük payları bulunduğunun görüleceğini söyleyeceğim.

Kısaca incelemek gerekirse sorun, Türkiye’de Türkçeye çevrilen yapıtların sayısal yetersizliğidir. UNESCO’nun yayınlardan olan ve her yıl yayımlanan *Index Translationum*’un 1948 yılında yayımlanan ilk cildinden bu yıl çıkan ve 1985 yılı verilerini içeren otuz altıncı cildine kadar bir tarama yapmak yeterli olacaktır. Altmışa yakın ülkeden yollanan verilerle derlenmiş olan bu yayın Türkiye’nin çeviri alanında Yugoslavya ya da İspanya gibi ülkelerin çok gerisinde kaldığını göstermektedir. Türkiye için 13518 olan bu rakam Yugoslavya için 22670 ve İspanya için 54879’dur. Türkçeye yapılan çevirileri derleyip UNESCO’ya ulaştıran Milli Kütüphane yetkililerine göre, 1938 yılında çıkarılan Basma Yazı ve Resimleri Kanunu artık günün koşulları karşısında yetersiz kaldığından Türkiye’de ba-

* Yard. Doç. Dr.; Bilkent Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

sılan kitapların yaklaşık % 35'i Milli Kütüphaneye bildirilmemektedir. Bu yüzden kesin rakam verememekle birlikte Türkiye'de yayımlanan çeviri kitapların sayısının 18250 dolaylarında olduğunu tahmin etmektedirler. Bu konuda Devlet İstatistik Enstitüsü'nün İstatistik Yıllıklarında bilgi bile bulunmamaktadır. Kültür Bakanlığı bünyesinde bulunan ve ISBN Numarası veren Kütüphaneler Genel Müdürlüğü de bırakınız Türkçeye yapılan çevirileri saptamayı, sayılarını vermenin bile olanaksız olduğunu söylemektedir. Görüldüğü gibi bu konuda doyurucu bilgi bulmak olanaksızdır ve bu ilgisizlik Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin konuya hiçbir önem vermediğinin açık kanıtıdır.

Bakanlar Kurulu'nun Resmi Gazete'de yayımlanan 20.2.1987 tarih ve 87/11526 sayılı kararı ile Devlet Kurumlarının çeviri politikası belirlenmiştir. "Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ödenecek Telif ve İşlenme Ücretleri Hakkında Yönetmelik" başlığını taşıyan Yönetmeliğin birinci maddesinde sözü edilen "...genel ve katma bütçeli kurumlar ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşların amaç ve görevleri istikametinde yayımlayacakları kitap, dergi, ansiklopedi, gazete, bülten ve broşür gibi yayınlara..." ödenecek ücretler bir göstergıyla belirlenmiştir. Bu göstergeye göre çeviri yapıtlar dört ana gruba ayrılmıştır: 1) Almanca, Fransızca ve İngilizceden Türkçeye, 2) Diğer dillerden Türkçeye, 3) Türkçeden Almanca, Fransızca ve İngilizceye, 4) Türkçeden diğer dillere. Her iki yüz sözcüğün bir sayfa oluşturduğu kabul edilerek yapılan hesaplamalara göre, Almanca, Fransızca ya da İngilizceden yapılan bir sayfalık çeviri için Kültür Bakanlığı net 12.333 TL. ödemektedir; diğer diller için ödenen ücret sayfa başına net 15.416.- TL. dir. Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu biraz daha cömerttir. Almanca, Fransızca ve İngilizceden yapılan çevirilerin sayfasına 17.267 TL.; diğer dillerden yapılan çevirilere ise 17.883 TL. ödemektedir. Özel sektörden örnek vermek gerekirse, İş Bankası 25.000 TL. ile en fazla çeviri ücreti veren kurum özelliğini taşımaktadır.

Devletin piyasadaki arz ve talep kurallarını göz önünde bulundurarak Türkiye'de yaygın biçimde konuşulan dillerden yapılan çevirilere daha az, Hititçe, Sümerce gibi ölmüş ya da Çince gibi az konuşulan dillerden yapılan çevirilere daha fazla ücret ödemesinin gerekçesini anlamak ücretler arasındaki farka bakıldığında mümkün olmamaktadır. Söz konusu Yönetmelik devletin benimseydiği ilk çarpık düşünceyi sergilemektedir. Çok konuşulan bir dilden çeviri yapacak insan çok bulunur. Öyle ise bu insanlara fazla para ödemenin gereği yoktur. İkinci çarpıklık ise, artık konuşulmayan diller üzerinde çalışanlara fazla ücret ödemek gerekmektedir görüşünde açıkça karşımıza çıkmaktadır. Yıllarını Sümerce öğrenmek için harcayan bir bilim adamının çabalarının sayfa başına diğer dillerden 3.083 TL. fazla ödenmesiyle ödüllendirilmesi olası değildir. Yine aynı şekilde, devletin bir dili diğerinden üstün tutmasının nedenini anlamak oldukça zordur. Uzun uzadıya düşünmeden anlaşılan tek şey, devletin çeviriye destek-

lemek gibi bir niyetinin bulunmadığı, çeviri yaptırılmasının zorunlu olduğu durumlarda ise, söz konusu çeviriyi en ucuza yaptırmak için kararname bile çıkarıldığıdır.

Türk kültürünü geliştirecek, Türk okurunun önünde yeni ufuklar açacak, ülkeler arası etkileşimi arttıracak yapıtların Türkçeye aktarılması konusunu bu denli az önemseyen devlet kurumlarının ödedikleri ücret nedeniyle iyi çevirmen sıkıntısı çekecekleri kesindir ve çekmektedirler. Ancak, sevinerek belirtmek gerekir ki, Kültür Bakanlığı soruna köklü bir çözüm bulmuştur: Bilgisinin sağlamlığı konusunda kuşku besledikleri çevirmene sayfa başına 12.333 TL. ödemekte, arkasından çeviriyi konunun uzmanına havale etmekte, redakte etmesi için sayfasına net 2.239 TL. vermektedirler. Dolayısıyla TRT'den Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na kadar tüm devlet kurumlarınca yaptırılan çevirilerde akıl almaz dil yanlışlıkları bulunmaktadır. Bu durum herkesce bilindiği halde ne yazık ki köklü bir çözüm getirilememektedir, çünkü devlet politikası gereği çeviriye gereken önem verilmemektedir.

Doçentlik Sınav Yönetmeliğine göz atıldığında aynı politikanın yürürlükte olduğu görülür. 1. Maddenin B fıkrasına göre, doçent adayının orijinal bilimsel araştırma ve yayınlar yapmış olması beklenir. Yani, üniversitelerarası kurul da doçent adayı tarafından yapılan çevirileri yayın olarak kabul etmemektedir. Oysa bu durum ortaya şöyle bir çarpıklığın çıkmasına neden olmaktadır. Devlet, Yüksek Öğretim Kurumu kanalı ile Mütercim Tercümanlık Bölümleri açmakta, bir başka deyişle çevirmen yetiştirilmesini teşvik etmekte ama aynı zamanda öğretim elemanları tarafından yapılan çevirileri tanımamaktadır. Öğretim elemanlarının yılların birikimini kullanarak uzun araştırma ve çalışma sonucu yaptıkları çeviriler araştırma sayılmamaktadır. Buna karşın herhangi bir yapıt üzerine yazılan bir makale bilimsel yayın sayılmakta, Türk yazınına, kültürüne ve bilim hayatına katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Bu tür makalelerin, orijinal yapıt Türkçeye çevirilmemişse, geniş kitlelerce okunup anlaşılacağını ve Türk kültürüne bir katkı sayılacağını düşünmek hatalı olacaktır. Bu nedenle Türk okuru tarafından tanınmayan ünlü yapıtları Türkçeye kazandırmak, arkasından bu yapıtlar hakkında fikir üretmek, görüş ileri sürmek amaca daha iyi hizmet edecektir. Günümüzde Shakespeare'in, Balzac'ın, Goethe'nin, Dostoyevski'nin herhangi bir yapıtı hakkında yazılan bir Türkçe makale Türk okuru tarafından keyifle okunur, çünkü bu yazarların yapıtları Türkçeye kazandırılmıştır ve okur bu yapıtları bilmektedir. Ne var ki, Rönesans İngiltere'sinde yazılmış herhangi bir tiyatro yapıtı hakkında yazılan bir makale ancak konunun uzmanları tarafından anlaşılabilmesi için bir avuç insan tarafından okunmaya mahkumdur. Halbuki, yayımlanan çevirileri okuma yazma bilen her Türk vatandaşı köşe başındaki kitapçıdan satın alabilecektir. Yabancı dil bölümlerinde görevli öğretim elemanlarının çeviri yapmaları teşvik edilecek olursa yapılan çevirilerin kalitesinde belirgin bir yükselme görüle-

ceği gibi Türk Üniversiteleri dışı kapalı birer kurum olmaktan çıkıp, araştıran, üreten ve ürettiklerini Türk insanı ile paylaşan birer kurum haline geleceklerdir.

Uzmanı oldukları alanda çeviriler yaparak Türk kültürü ve yazınına katkıda bulunacakları kesin olan yabancı dil bölümlerinde çalışan öğretim elemanları Doçentlik Sınav Yönetmeliğindeki bu madde yüzünden çeviriye ilgi duymamaktadırlar. Bugüne kadar ancak üç cildi çıkmış olan Yüksek Öğretim Kurumu Bilimsel Yayınlar Kataloğuna bir göz atıldığında 1982 yılında tüm Türkiye Üniversitelerinde yapılan yayınların toplamı 9.938 iken yapılan çeviri sayısı 45'tir. 1986 yılında yayınların toplamı 16.017, çeviri sayısı ise 79'da kalırken, 1987 yılında yayın sayısı 16.967'e çıkmakta, ancak çeviri sayısı 50'ye düşmektedir.

Devletin ne kurumlarında ne de üniversitelerinde çeviri yayınları desteklemediğini bu veriler göstermektedir. Devlet politikasının önemli yapıtları Türkçeye kazandırmaktan çok, bireylere yabancı dil öğretip bu yapıtları okumalarını sağlamayı hedeflemek olduğu mantar gibi biten kolej ve dersanelere göz atıldığında da anlaşılmaktadır. Bu yüzden de çeviri bir türlü bir meslek haline gelemekte, bir yan uğraş olarak kalmaktadır.

Gelecekte çevirinin yıldızının parlayacağını söylemek olası değildir. Sözü edilen tüm olumsuzluklar çevirinin eskiden olduğu gibi bir gönül işi olarak kalacağına belirtisidir. Tüm bu olumsuzluklara karşın, amatör çevirmen ile profesyonel yayıncı işbirliğinin her zaman sömürüye açık olduğunu gördükleri halde çeviri yapan çevirmenler bu önemli bilim dalını daha ileriye götüreceklerdir.